

JANERIK LARSSON:

Margaret Thatcher som föredöme

Skall Margaret Thatcher lyckas att hålla samman en stark politisk majoritet för ett saneringsarbete som ger resultat först om några år? Frågan ställs av chefredaktör Janerik Larsson som konstaterar att intresset för att verkligen sätta sig in i vad den nya engelska politiken innebär är synnerligen litet i Sverige. Margaret Thatchers politik går ut på att det inte finns några bekväma genvägar för att bekämpa inflationen. Den offentliga sektorn måste krympas och lönerörelsernas kraftiga inflationsdrivande effekt dämpas.

Margaret Thatchers politik i allmänhet och i synnerhet den ekonomiska politiken beskrivs i svenska massmedier genomgående i helt negativa termer.

Inte heller Svenska Dagbladet (oberoende moderat) har varken på nyhetsplats eller på ledarsidan visat vare sig förståelse för eller ens intresse för den politik som den nuvarande Londonregeringen bedriver. Den bakomliggande politiska filosofin har intresserat få svenska samhällsdebattörer, kanske på grund av en måhända berättigad känsla av att varje antydning av positivt intresse för Thatcher-regeringen skulle resultera i pariasmärkning i den svenska debatten. På samma sätt har nationalekonomen Milton Friedman, en av inspiratorerna till Thatcher-regeringens politik, behandlats.

SvD skrev i en ledarkommentar den 24 juli 1980 att slutomdömet om Thatchers politik kanske blir den gamla frasen "operationen har lyckats men patienten är död".

Hur detta skulle kunna bli omdömet om en regeringspolitik är inte helt lätt att föreställa sig (är det landet eller regeringspartiet som är patienten?), men utan att fästa sig alltför mycket vid frasens tankeinnehåll (sannolikt obefintligt) så markerar den ändå den gängse attityden till Thatchers politik. Denna är i så hög grad på förhand dömd, att ens ett vaket sinnes intresse för innehåll och filosofi är otänkbart – i Sverige.

Ett undantag från regeln om okänsligt och oresonligt Thatcher-hatiska artiklar erbjöd, det skall erkännas, Svante Nycanders artikel "I Thatchers Storbritannien är det Friedman som styr" (DN 2/4 -80).

Detta sagt som bakgrund till det förvisso djärva försök som här görs för att se om det

kanske finns något i Thatchers sätt att angripa Storbritanniens ekonomiska kris som skulle kunna tjäna som föredöme i Sverige.

Bakgrunden

Först några ord om bakgrunden. Storbritanniens ekonomiska problem är inte av färskt datum. Olika regeringar har i ett par decennier på olika sätt sökt komma till rätta med problem, som kanske kräver mer genomgripande förändringar än de som kan åstadkommas genom politiska beslut under ens en maximal brittisk mandatperiod (5 år).

Den förra labourregeringens ansträngningar, att genom samhällskontrakt med fackföreningarna åstadkomma en vändpunkt, förstärktes av förhoppningarna att löftet om kommande stora inkomster från Nordsjöoljan skulle kunna bidra till att skapa en mer optimistisk och konstruktiv stämning på arbetsmarknaden.

Men krisen tycktes ha gått alltför långt för de "middle of the road"-socialdemokrater som haft makten i labourpartiet. En serie förödande strejker vintern före valet sommaren 1979 skapade en situation där det var naturligt att Thatchers parti skulle få ett klart mandat för en radikalt annorlunda politik.

Politikens innehåll

Det är främst i förhållande till dels den offentliga sektorn dels fackföreningarna som Thatchers politik skiljer sig också från tidigare tory-regeringar.

Det har, för att ett ögonblick återvända till bilden av Thatcher i svenska massmedier, funnits en tendens att framställa henne som en

okunnig politiker, en reaktionär som inte tänker (och som ju dessutom är kvinna!).

Inget kan vara felaktigare. Föreställningen att den nuvarande regeringens ekonomiska politik skulle vara ogenomtänkt eller osofistikerat reaktionär är helt felaktig. I själva verket grundar den sig på ett mångårigt och omfattande arbete, som engagerat en rad framstående ekonomer bl a Friedman, även om denne ingalunda dominerat den brittiska debatten så som man skulle kunna tro av publiciteten; däremot är han en mycket effektiv propagandist av den liberala, monetaristiska filosofin (jfr hans senaste bok "Free to choose", 1980, som även finns i en TV-version som förhoppningsvis svensk TV kommer att uppmärksamma).

Varken i ansträngningarna att krympa den offentliga sektorn till en dimension som är förenlig med vad medborgarna är beredda och kapabla att betala för offentlig service, eller i strävan att få ett slut på de kraftigt inflationsdrivande lönerörelserna har Thatcher kunnat lova några snabba resultat. Detta är givetvis det som gör detta ekonomisk-politiska experiment så unikt och spännande: förmår Thatcher hålla samman en stark politisk majoritet för ett saneringsarbete som kommer att kunna ge de utlovade resultaten först om ett antal år?

Thatcher själv framträder med kraft och övertygelse. Den hittillsvarande politiken har innehållit få publikfriande inslag. Thatchers politiska budskap går ut på att det inte finns några bekväma genvägar. Att döma av opinionsmätningarna nu senast efter budgetförslaget i mars är de brittiska väljarna så trötta på löften om snabbverkande mirakelmediciner att Thatcher förmått hålla ett fast grepp över bortåt hälften av väljarkåren.

Margaret Thatcher som föredöme

Det är svårt att förutspå vad som kommer att ske på sikt med Thatchers politik. I denna artikel finns ej möjlighet att mera i detalj gå in på den ekonomisk-politiska strategins olika avsnitt.

Även om Thatcherregeringens retorik är kompromisslös, finns det politiska kompromisser inbyggda i bl.a. bantningsprocessen av den offentliga sektorn. Även torypartiet har sina påtryckare till förmån för ett urholkande av försöken att åstadkomma stora förändringar på detta område. De praktiska möjligheterna att effektivt skära ner i den lokala offentliga förvaltningen är också begränsade. Bantningen av den offentliga sektorn misstänks kunna leda till att servicen för allmänheten bantas mer än antalet anställda. Detta är givetvis inte regeringens avsikt men det är en byråkratisk försvarsåtgärd, som säkert även en svensk regering på nedskärningsvägen kommer att stöta på.

Att ta ställning till den monetaristiska filosofi som spelar en så central roll för Thatcher är inte helt lätt. Än så länge är det för tidigt att säga vare sig att spåren förskräcker eller att det kommer att bli någon entydig succé. Sannolikt kommer de mest övertygade anhängarna av respektive motståndarna till monetarismen att hävda att det är något annat än denna som är förklaringen till framtida bakslag eller framgångar.

Konsekvent politik

Det är svårt att isolera ett element i den ekonomisk-politiska beslutsprocessen och hävda att detta är det centrala. Thatcher ter sig som ett föredöme därför att hon och hennes regering

också efter valdagen går till verket som om de är övertygade om vad som sades i valdebatten dessförinnan. Thatcher-regeringen är på det hela taget övertygad om att en konsekvent och kompromisslös politik i förhållande till huvudproblemet (inflationen) och dess orsaker är det enda rätta.

Att anklaga den nuvarande svenska regeringen för att nu (eller under sina tidigare skepnader efter valet 1976) ha bedrivit en konsekvent politik vore en överdrift, även om vissa inslag i den ekonomiska politiken 1977 var tämligen helgjutna. En koalitionsregering med kort mandattid har givetvis — särskilt med Fälldin II-regeringens minimala parlamentariska övervikt — svårigheter att bedriva en utpräglad profilpolitik.

Det innebär också att takten i den ekonomisk-politiska kursomläggningen blir plågsamt trög (vilket Ingemar Mundebo vitsordat i intervjuer efter att han avgått som budgetminister) samt att oppositionens ställningstaganden utgör ett stort politiskt problem om de inte ligger ganska nära regeringens intentioner.

Thatcher-regeringen är ett föredöme ur detta perspektiv. Där bedrivs konsekvent och handlingskraftig politik utan att stor hänsyn behöver tas till vare sig oppositionen eller andra intressegrupper (tex TUC, som lite oegentligt kallas "Storbritanniens LO" i Sverige).

Den explicita filosofin, den ofta fränt öppenhjärtiga politiska förkunnelsen från Thatcher-regeringen och dess mest aktiva sympatisörer gör Thatcher till ett intressant föredöme.

Efter att i flera decennier ha fört en politik i mitten, där skillnaderna i praktisk politik varit små, förs nu i Storbritannien en klart definie-

rad politik som har sin helt egna profil, även om man i andra länder använder sig av likartade åtgärder men utan den beledsagande politiska förkunnelsen.

Fackets roll

LO-ordföranden Gunnar Nilsson slog i en intervju i TV2:s Rapport den 22 juli 1980 fast att om ett sparprogram från regeringen drabbar LO-grupperna, "kan vi inte acceptera" det, utan kommer "då bara att kompensera oss" i den avtalsrörelse som vi går in i om några månader.

Sådana resonemang hos rader av brittiska fackliga ledare är en viktig förklaring till dagens brittiska kris och till behovet av en så drastisk medicin som den Thatcher förskrivit.

I Sverige som i England är en viktig förklaring till den ekonomiska krisen att de fackliga organisationerna på ett oförlåtligt sätt svikit sina medlemmars intressen genom att nonchalerat inflationen. Genom att bedriva en lönepolitik som drivit på inflationen på ett sätt som bla tycks innebära att dagens LO-generation inte alls har samma möjligheter att bli tex egnehemsägare som den föregående.

Finns det något alternativ till Thatcher? I den brittiska debatten framstår labourpartiet som alltmer dominerat av doktrinära vänsterkrafter. Även till Thatcher positivt inställda ekonomiska skribenter erkänner, att i någon elementär innebörd av begreppet fungera, skulle även labourvänsterns recept fungera: kraftig importkontroll, omfattande förstatliganden av återstående privatägda industrier inklusive oljebolagen, omfattande ransoneringar, strikt plan- och kontrollekonomi.

Något "mittenalternativ" existerar inte; det har försökts i 35 år och bevisats föga användbart. Detta utesluter givetvis inte att det i Storbritanniens framtid finns möjliga mittenalternativ; men i dag är det ens svårt att hitta ekonomiska kommentatorer som tror på möjligheten att åstadkomma önskvärda resultat genom tex att återuppta försöken att bedriva statlig inkomspolitik.

Regeringens besvärligaste konfrontationer torde komma att stå med den offentliga sektorns fackliga organisationer. Vem som kommer att gå segrande från det slagfältet är kanske det allra svåraste att förutspå i dag. Inget modernt industrisamhälle är okänsligt inför massiva strejkaktioner på den offentliga sektorn. Det som väl de flesta nu efter några månader minns bäst av den stora konflikten på den svenska arbetsmarknaden i april-maj 1980 torde väl vara de strejker som mörklade TV-n, stängde av radion och stoppade kollektivtrafiken i bla Stor-Stockholmsområdet. Ca 30 000 i den konflikten "märktes" mer än de mångdubbelt fler i LO-SAF-konflikten.

Även på hemmaplan kan man, inför de mer begränsade sparmål som är aktuella här, ställa sig frågan vilken den fackliga reaktionen kommer att bli från LO:s och TCO:s offentliganställda. Att det kommer att bli splittring mellan de offentliganställda och tex exportindustrins anställda har redan märkts (ledaren "Heliga kor ger ingen mjölk" i Metallarbetaren nr 29-30/80: "En helig ko är inte produktiv. Den offentliga sektorn får inte bli en helig ko.")

Kommer politiken att lyckas?

Om Thatcher med sin konsekvens och sin väl

genomtänkta filosofi framstår som ett föredöme kan man ändå avslutningsvis ställa frågan om det ens är teoretiskt möjligt att hon lyckas.

Flera kommentatorer har uttryckt en mer eller mindre explicit formulerad skepsis inför valda politikernas möjligheter att, som det politiska spelet i dag går till, sätta stopp för den offentliga penningrullningen och allt det för med sig.

Bengt Westerberg tar upp frågan i den tänkvärda artikeln "Budgetunderskottet" i Ekonomisk debatt 4/80 där han konstaterar att: "Det stora budgetunderskottet har skapat en oroande 'normlöshet' bland politiker."

Milton Friedman har i sin kolumn i Newsweek (June 23, 1980) kommenterat president Carters ansträngningar att på pappret få USA:s budget att se ut som vore den balanserad.

Politiker och regeringstjänstemän skall inte angripas för att de gör sig skyldiga till dubbelmoral och hyckleri. Ty det är så vi väljare tycks vilja ha våra politiker: "Ultimately we, not those we elect, are to blame."

Med detta synsätt är det ytterst inte den brittiska regeringens politik utan det brittiska folkets vilja att acceptera denna politik som kommer att fälla avgörandet om hur lyckosam Thatcher blir.

Skall man i stället använda ett något mindre filosofiskt betraktelsesätt, kan man ta fasta på de svårigheter som den pågående ekonomiska åtstramningsprocessen skapar för å ena sidan de stora löntagargrupperna och å andra sidan de företagare och nyföretagare som givetvis spelar en helt central roll för den marknadsekonomiskt troende regeringens politik.

Att nyföretagare en masse skulle ställa sig upp plötsligt efter alla dessa år av ekonomiska problem (och möjligheter att flytta utomlands, en möjlighet som många briter med företagarambitioner uppenbarligen använt) vore väl närmast sensationellt. Ett drygt år efter regeringens makttillträde är de ekonomiska problemen för företagen fortfarande högst betydande.

Löntagarna å andra sidan har i det kortsiktiga perspektivet fortsatt att "kompensera" sig genom höga löneuppgörelser. Dessa utgör uppenbart ett växande problem för regeringen, även om man ännu tycks en god bit från det läge, som tidigare upplevts av både labour- och tory-regeringar, då de fackliga organisationernas tyngd krossar möjligheterna att bedriva en sammanhängande ekonomisk politik.

Den diskussion som förs i Storbritannien om den ekonomiska politiken är genom sitt betonande av marknadsekonomi, genom den belysning som ges av de många årens politiska misslyckanden att kringgå kärnfrågorna (främst inflationen), genom sin nyskapande och djuplodande diskussion av penningmängdens betydelse i den ekonomiska politiken, genom sin kompromisslöshet och konsekvens i den politiska förkunnelsen från regeringen och genom den belysning som detta indirekt ger av socialdemokratins svårigheter att lösa en modern inflationsekonomi grundläggande problem både av stort intresse för svensk samhällsdebatt och även på flera sätt ett föredöme för Sverige!